

CORNELIA-MAGDA MANTU, *Cultura Cucuteni. Evoluție, cronologie, legături*, Bibliotheca Memoria Antiquitatis, V, Piatra-Neamț, 1998, 324 p. (inclusiv 11 tabele și 51 fig.).

Centrul Internațional de Cercetări al Culturii Cucuteni din cadrul Muzeului de Istorie Piatra-Neamț ne propune, așa cum ne-a obișnuit în ultima vreme, o nouă apariție editorială de interes deosebit, de data aceasta o sinteză a evoluției, cronologiei și legăturilor culturii Cucuteni, semnată de cunoscuta cercetătoare ieșeană Cornelia-Magda Mantu.

După *Abrevieri* și o scurtă *Introducere*, în care autoarea prezintă problemele pe care le-a urmărit de-a lungul întregii lucrări și aduce mulțumiri celor care au sprijinit-o în demersul său și au făcut posibilă apariția lucrării, volumul este structurat în șase capitole: *Istoricul cercetărilor* (p. 15–28), *Complexul Cucuteni* (p. 61–92), *Cronologia absolută a culturii Cucuteni* (p. 93–110), *Etapetele culturii Cucuteni pe baza datelor de cronologie relativă și absolută* (p. 111–133) și *Sincronizarea culturii Cucuteni cu alte culturi eneolitice* (p. 135–160). Acestea sunt urmate de *Concluzii* (p. 161–170), pentru ca, în final, lucrarea să cuprindă un sumar în limba engleză (tradus de Nikolaus Boroffka), bibliografia, tabele și ilustrații, precum și indicii onomastici și toponimici (realizați de Ovidiu Cotoi și Constantin-Emil Ursu).

În primul capitol, autoarea realizează un scurt istoric al cercetărilor asupra culturii Cucuteni, care are meritul de a pune mai bine în lumină etapele cercetării celebrei culturi eneolitice. Totodată, sunt prezentate mult mai amplu contribuțiile unor renumiți arheologi, de multe ori uitați sau amintiți în fugă, cum ar fi Francisc László sau Constantin Cihodaru, precum și rezultatele cercetărilor din Basarabia.

În al doilea capitol, ne sunt prezentate, într-o privire de ansamblu, câteva dintre aspectele cele mai importante ale complexului cultural Ariușd-Cucuteni: cadrul fizico-geografic în care acesta a evoluat, geneza, periodizarea (inclusiv sincronismele propuse pentru cele două mari arii culturale, Cucuteni și Tripolie), variantele regionale identificate de diverși cercetători, relațiile purtătorilor marelui aspect cultural cu cei ai culturilor vecine, precum și date cu privire la așezări și morminte, economia comunităților cucuteniene, organizarea socială și viața spirituală a acestora; ultimul subcapitol este rezervat prezentării opiniilor cu privire la cauzele sfârșitului civilizației Cucuteni-Tripolie.

În următorul capitol, autoarea încearcă precizarea cronologiei relative a culturii Cucuteni, dar și relațiile cu culturile învecinate, avându-se în vedere metodele „clasice”, specifice, de cercetare. Sunt evidențiate rezultatele principalelor cercetări din așezările marelui complex cultural, precum și propunerile de periodizare ale celor mai cunoscuți cercetători care s-au aplecat asupra acestei probleme: Hubert Schmidt, Radu Vulpe, Vladimir Dumitrescu, Mircea Petrescu-Dîmbovița, Anton Nițu, Tatjana Passek, Ekaterina Černyš, Vsevolod Marchevici, Victor Sorokin. Alături de ceramică, la periodizarea și stabilirea legăturilor cu comunitățile culturilor vecine au fost folosite și rezultatele studiilor tipologice și comparative asupra topoanelor de cupru, sceptorilor de piatră și idolilor *en violon* din cultura Cucuteni. Informații asupra periodizării a putut oferi și metoda chorologică (din păcate sporadic uti-

lizată pentru cultura Cucuteni), folosită mai ales pentru piesele de cupru și sceptorile de piatră. De remarcat este faptul că autoarea atenționează, în mai multe rânduri, asupra stadiului actual al cercetărilor – săpături de amploare puține, cele mai multe fiind întreprinse în așezări din faza A, publicarea fragmentară a rezultatelor sau chiar nepublicarea acestora, inexistența unor situații stratigrafice ideale, care să cuprindă nivele de locuire din toate fazele și etapele de evoluție ale culturii Cucuteni-Tripolie, inexistența unor prelucrări statistice pentru categoriile ceramice cucuteniene din așezările cercetate sistematic etc. – care nu permit realizarea unei mai bune periodizări a marelui complex cultural ce a evoluat timp de aproape un mileniu, pe o suprafață de peste 350.000 kmp.

Capitolul al patrulea cuprinde rezultatele oferite de trei dintre metodele de datare absolută folosite pentru cultura Cucuteni: termoluminescență, arheomagnetism și, mai ales, radiocarbon. Sunt prezentate, pe scurt, principalele rezultate obținute de-a lungul timpului și propunerile de încadrare cronologică oferite de diverși cercetători ai culturii Cucuteni-Tripolie. Este de subliniat aici aportul autoarei la îmbogățirea acestor date (27 date radiocarbon noi și 23 de probe în curs de analizare în diverse laboratoare din lume), precum și încercările de a aplica și celelalte două metode pentru cunoașterea cronologiei absolute a culturii Cucuteni.

Datele prezentate au fost folosite în capitolul următor, unde autoarea încearcă alcătuirea unei schițe cronologice a complexului Ariușd-Cucuteni-Tripolie (în care include și cultura Precucuteni), având în vedere și datele cronologiei relative; de asemenea, sunt luate în discuție și relațiile cu culturile vecine. Sunt propuse următoarele intervale de timp în care au evoluat diferitele faze ale marelui complex cultural: precum Cucuteni I și II, 4200–3900 b.c. sau 5050–4750 CAL.B.C.; pentru faza Precucuteni III, 3900–3750 b.c. sau 4750–4600 CAL.B.C.; pentru Cucuteni A, 3750–3200 b.c. sau 4600–4050 CAL.B.C.; pentru Cucuteni A–B, 3250–2970/2950 b.c. sau 4100–3800 CAL.B.C.; pentru Cucuteni B, 3000–2700/2600 b.c. sau 3850–3500 CAL.B.C. De asemenea, autoarea realizează și încadrarea cronologică a culturii Horodiștea, propunând intervalul 2700/2600–2300 b.c. sau 3500–3150 CAL.B.C., deși valorile calibrate împing sfârșitul culturii spre 2900 CAL.B.C. Astfel, autoarea remarcă faptul că evoluția culturilor Precucuteni III, Cucuteni și Horodiștea se încadrează în aceleași valori cu cea a culturii Tripolie, care a evoluat de-a lungul a peste 1550 ani, între 4000/3900–2300 b.c. sau 4850/4750–3150 CAL.B.C., propunând o serie de corespondențe între arealul Cucuteni și Tripolie.

În capitolul al șaselea, după ce prezintă relațiile cu vecinii, date de „importuri” și influențe în și din mediul cucutenian, precum și sincronismele culturii Cucuteni cu alte culturi eneolitice, sincronisme postulate de-a lungul anilor, autoarea propune propria sa concepție despre legăturile cronologice și culturale ale ariei Cucuteni cu civilizațiile din spațiul estic, cu cele din spațiile intracarpatică și carpato-balcanic, precum și posibile sincronisme cu cele din spațiul sud-balcanic (Grecia), Anatolia și Mesopotamia.

În final, autoarea, după ce reliefează pe scurt problemele discutate în cele șase capitole (rememorare la care, credem noi, se putea renunța), pe baza celor 125 de date radiocarbon pentru eneoliticul românesc, a realizat o schiță cronologică pentru eneoliticul din întreg spațiul românesc, precum și relațiile complexului Precucuteni-Cucuteni-Tripolie cu estul Europei, spațiul dunăreano-balcanic, sud-balcanic, Anatolia și Mesopotamia.

Volumul mai cuprinde și o serie de tabele cu „importuri” în și din mediile Precucuteni și Cucuteni, repartizarea sceptorilor de piatră în etapele fazei Cucuteni A, altele cu datele radiocarbon

pentru complexul Cucuteni-Tripolie și calibrarea acestora după „grupul de la Tucson”, cu datele arheometrice, dar și un număr foarte mare de figuri dintre care se remarcă schițele, propuse de autoare, asupra cronologiei absolute a complexului cultural Ariușd-Cucuteni-Tripolie și cronologiei absolute a eneoliticului românesc și corespondențele sale cu sud-estul Europei și Orientul, care întregesc cu succes lucrarea cercetătoarei ieșene, prima monografie asupra evoluției, cronologiei și legăturilor cu vecinii ale marelui complex cultural Precucuteni-Ariușd-Cucuteni-Tripolie realizată în istoriografia românească.

VASILE COTIUGĂ